

Boktorren in het Zuidelijke Maasdal

GRAADMETER VOOR DE KWALITEIT VAN HET OOIBOS?

Gijs Kurstjens, Kurstjens ecologisch adviesbureau, Rijksstraatweg 213, 6573 CS Beek-Ubbergen, e-mail: g.kurstjens@planet.nl
Rob Geraeds, Vereniging Natuurmonumenten, Venboordstraat 6, 6005 PJ Swartbroek, e-mail: r.geraeds@natuurmonumenten.nl

Dit artikel gaat in op de soortenrijkdom van boktorren (*Cerambycidae*) in het Zuidelijke Maasdal gedurende de afgelopen 30 jaar. Door hun leefwijze geeft deze groep kevers ons onder meer inzicht in de structuurvariatie van de ooibossen [figuur 1] en struwelen langs de Maas. Als overwegend xylobionte (hout-etende) soortgroep vormt de aanwezigheid en soortenrijkdom van boktorren een graadmeter voor de ruimte voor natuurlijke processen in ooi- en broekbossen (NEUMANN & BENSE, 2000). De afgelopen 30 jaar is er enorm veel geïnvesteerd in natuurontwikkeling in het Zuidelijke Maasdal [figuur 2]. Daarbij vormde ruimte voor natuurlijke processen als overstromingen, sedimentatie, erosie, herbivorie

door grote grazers en Bevers (*Castor fiber*), kwel, stormeffecten en spontane vegetatie-ontwikkeling zo veel mogelijk het uitgangspunt.

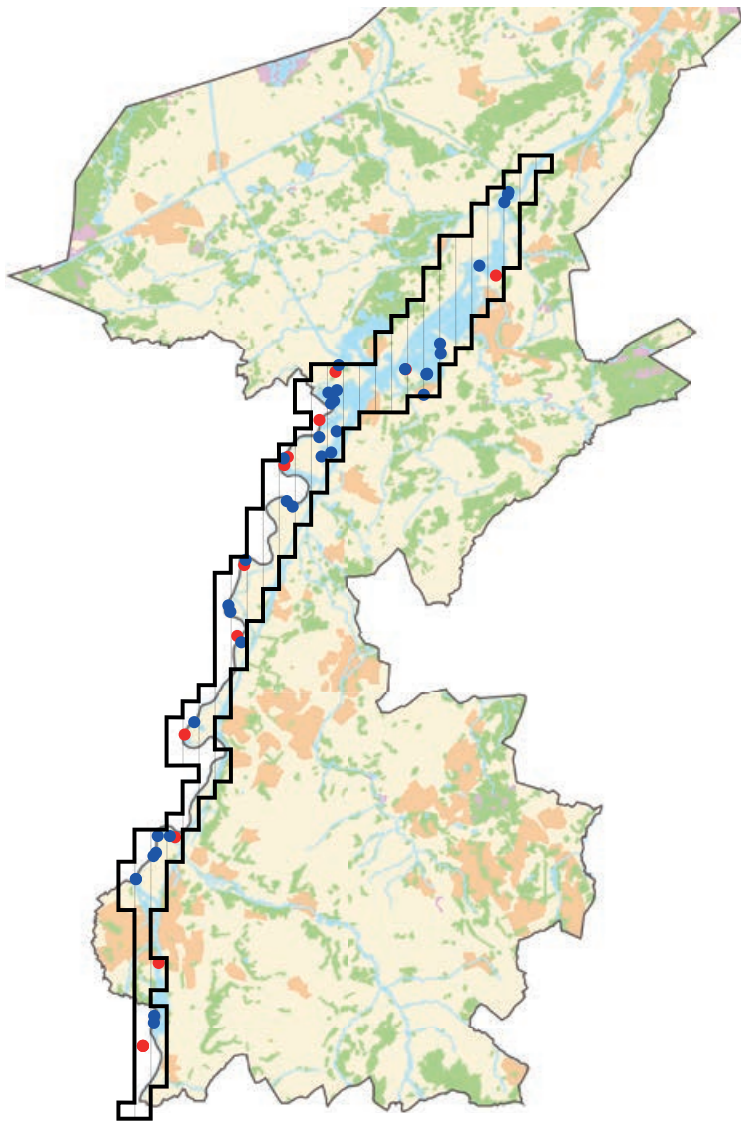
Naast de soortenrijkdom gaat in dit artikel speciale aandacht uit naar soorten die kenmerkend zijn voor het winterbed van de Maas en die daarbuiten – op de hogere zandgronden – juist minder vaak voorkomen. Ook wordt geanalyseerd welke trends zijn af te leiden uit de beschikbare gegevens en hoe deze kunnen worden verklaard.

STUDIEGEBIED

Het Zuidelijke Maasdal ligt tussen Eijsden en Kessel en omvat de trajecten Bovenmaas, Grensmaas en Plassenmaas. Het Noordelijke Maasdal omvat de Terrassenmaas tussen Kessel en Mook. Tussen 1990 en 2020 is het areaal natuurgebied in het winterbed tussen Eijsden en Kessel gegroeid van circa 50 ha tot meer dan 3.000 ha, waarvan ongeveer de helft in de Plassenmaas en de rest in het Rivierpark Maasval-

FIGUUR 1

Ontwikkeling van zachthoutooibos langs de Grensmaas bij Meers (foto: R. Geraeds).

FIGUUR 2
Begrenzing van het studiegebied met verspreiding van de Muskusboktor (*Aromia moschata*) in de periode 1990-2007 (rode bolletjes) en 2008-2020 (blauwe bolletjes).

lei dat rondom beide oevers van de Grensmaas aanwezig is (KURSTJENS & VAN LOOY, 2020). In het winterbed zijn grote arealen grindbanken, natuurlijk grasland, ruigten, struwelen en oobossen ontstaan. Vooral na de grote hoogwaters van 1993 en 1995 zijn veel nieuwe gebieden verworven en ingericht en is de ontwikkeling van natuur gestart. Afhankelijk van de uitgangssituatie (bodem, hoogteligging, open of gesloten begroeiing) en de manier van inrichten en beheer is spontane bosontwikkeling op gang gekomen. In figuur 3 is een voorbeeld te zien van de locaties en het type bosontwikkeling in Meers in 2003, waar een proefproject voor de Grensmaas werd uitgevoerd. Veel wilgen zijn na de overstroming in het natte voorjaar van 1995 gekiemd op vochtige kleibodems en op deze locaties is het (zacht hout-)oobos intussen dus een kwart eeuw oud. Ook het struweel en het jonge hardhoutoobos is in veel terreinen maximaal 25 tot 30 jaar oud. Het areaal oobos is tussen 1990 en 2020 naar schatting toegenomen van een tiental hectare tot circa 250 ha, een vertienvoudiging in 30 jaar.

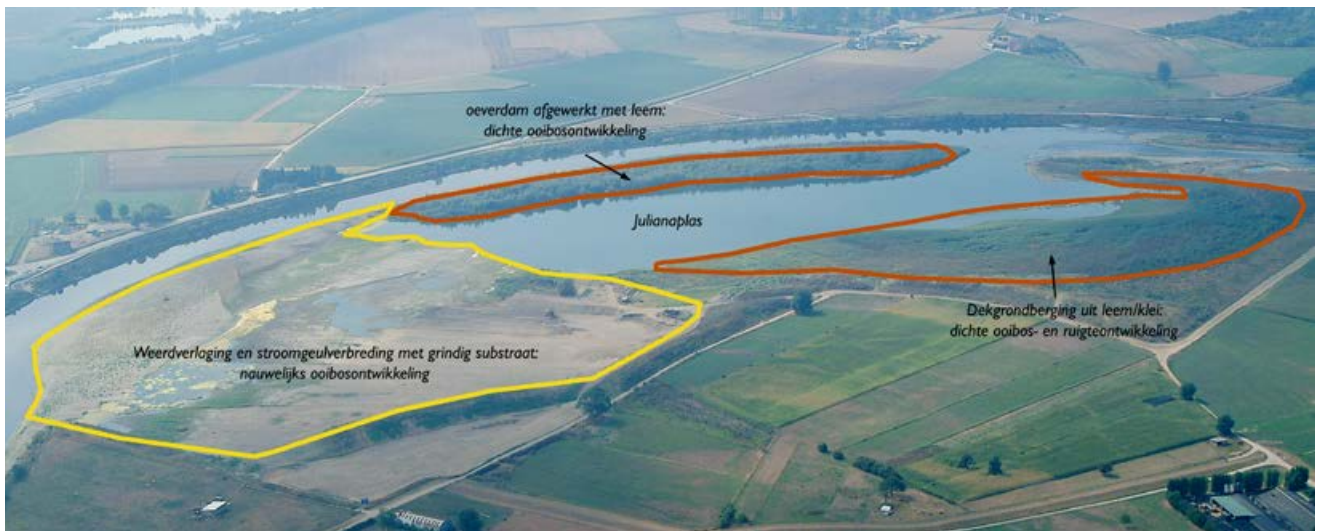
BOSTYPEN

In de natuurgebieden langs de Maas ontstaan zowel zacht hout- als hardhoutoobossen en langs de terrasranden waar kwel optreedt, komen ook elzenbroekbossen voor (bijvoorbeeld bij de Kingbeek bij kasteel Obbicht, het Meggelveld in Wesseem en de Vuilbenden bij Asselt). De term oobos slaat op bostypen die voorkomen in rivier- en beekdalen en die onder invloed staan van periodieke overstroming. Zacht houtoobos komt voor op locaties met de meest langdurige overstroming, hardhoutoobos groeit op plaatsen die minder vaak inunderen. Het onderscheid tussen beide typen kent veel geleidelijke overgangen. Op plaatsen waar zacht houtoobos met wilgen groeit (als een soort pionierbegroeiing) gaat dat steeds meer over in een mengvorm richting hardhoutoobos. Koningssteen is daar een goed voorbeeld van. In de ondergroei van het schietwilgenbos langs de Maas verschijnen talloze soorten uit het hardhoutoobos.

In de zacht houtoobossen van de Maas groeien allerlei soorten boom- en struikvormende wilgen en sinds 2018 breidt ook de Zwarte populier (*Populus nigra*) zich langs de Grensmaas uit (VANDEN BROECK *et al.*, 2020). Langs de grindige oevers kan ook de zeldzame Bittere wilg (*Salix purpurea*) worden gevonden. Vooral het hardhoutoobos is erg gevarieerd en er komen allerlei loofbomen en struiken voor waarin boktorren kunnen leven. De oudste zacht houtoobossen (circa 60 jaar) zijn aanwezig bij Koningssteen en de Peupelensteen in de Lus van Linne en langs de Vlaamse zijde in Hochter Bampd. Hardhoutoobos is nog volop in ontwikkeling, deels als struweel met Eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) en Hondсроos (*Rosa canina*). De arealen hardhoutoobos zijn echter nog gering van omvang. Langs de randen van het Maasdal, onder andere bij de Scharberg langs de Grensmaas bij Elsloo, het Schoor tegenover de Lus van Linne, de Vuilbenden en de Donderberg bij Rijkkel, groeit lokaal een smalle rand met hardhoutoobos met Gewone es (*Fraxinus excelsior*) en Zomereik (*Quercus robur*). Vanuit de ecologie van boktorren zijn vooral het areaal en de soortensamenstelling van oobos van belang omdat verreweg de meeste soorten qua voortplanting gebonden zijn aan hout. Dit neemt overigens niet weg dat veel imago's voor hun voedsel afhankelijk zijn van bloemen. Bovendien is circa 10% van de soorten voor hun voortplanting aangewezen op kruiden. Kortom, het gaat dus zeker niet alleen om het oobos maar ook om de samenhang daarvan met bloemrijke graslanden en ruigten.

BESCHIKBARE DATA: DRIE PERIODEN

In het kader van de verspreidingsatlas Nederlandse boktorren (TEUNISSEN, 2009) zijn alle data tot en met 2007 verzameld. De waarnemingen zijn zowel

afkomstig van landelijke collecties van musea en literatuur (ruim de helft) als van regionale collecties en veldwaarnemingen. De eerste auteur, tussen 1993 en 1998 beheerder van diverse nieuwe terreinen langs de Limburgse Maas, heeft ten behoeve van het atlasproject alle waarnemingen van boktorren uit onder andere het Zuidelijke Maasdal aangeleverd, zowel eigen waarnemingen als data van derden. Er heeft overigens nooit een structurele inventarisatie van boktorren in het totale gebied plaats gevonden. Voor de periode na het atlasproject is gebruik gemaakt van data die via Waarneming.nl zijn ingevoerd en beschikbaar zijn via de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFB). Dubbel ingevoerde waarnemingen zijn verwijderd. Het bestand is op beperkte schaal aangevuld met 43 waarnemingen uit het archief van de tweede auteur. Vanaf circa 2005 zijn veel natuurliefhebbers hun waarnemingen digitaal gaan invoeren.

Voor dit artikel is onderscheid gemaakt in drie periodes: vóór 1990, 1990 tot en met 2007 en 2008 tot en met 2020. Nadere analyse laat zien dat historische waarnemingen van boktorren uit het Maasdal zeer schaars zijn: vóór 1990 zijn slechts 68 waarnemingen bekend uit het archief van European Invertebrate Survey (EIS-Nederland), waarvan bij veel meldingen de exacte vindplaats niet bekend is. Dit heeft twee redenen; slechts enkele personen deden vroeger onderzoek naar deze soortgroep én er werd vroeger nauwelijks veldonderzoek gedaan langs de Maas omdat natuurgebieden en bossen vrijwel ontbraken. Veel waarnemingen zijn afkomstig van de broek- en hellingbossen langs de randen van het Maasdal bij de Doort (Echt), het Bunderbos en de omgeving van Roermond. Vóór de aanleg van het Julianakanaal in 1926-1934 waren de Doort en de lage delen van het Bunderbos overigens nog onderdeel van het natuurlijke winterbed van de Maas.

De tweede periode betreft de jaren 1990 tot en met 2007. Het begin van dit tijdvak is gekozen omdat vanaf 1990 is gestart met natuurontwikkeling langs

de Maas. Het jaar 2007 is als grens aangehouden in verband met het bovengenoemde atlasproject. Tijdens deze periode zijn er van natuurterreinen in het Zuidelijke Maasdal veel data verzameld in het kader van het project Maas in Beeld, onder meer in de jaren 2006 en 2007 (PETERS & KURSTJENS, 2008). Tijdens de derde periode (2008 tot en met 2020) zijn er van natuurterreinen in het Zuidelijke Maasdal opnieuw data verzameld in het kader van het project Maas in Beeld, onder meer in de Lus van Linne (onder andere in 2017 en 2020) en in de jaren 2016-2019 langs de Grensmaas (zie www.maasinbeeld.nl). De tweede auteur heeft sinds 2010 waarnemingen verricht aan boktorren in het Maasdal.

Uit de tweede periode zijn 52 waarnemingen uit het Nederlandse deel van het Zuidelijke Maasdal beschikbaar. Uit de derde periode zijn 561 waarnemingen beschikbaar, ruim 10 keer zo veel als uit de voorgaande periode. Omdat een deel van de boktorren nachtactief is, is het beeld van de soorten zeker niet compleet. Veel nacht-actieve soorten komen wel op licht af en worden bijvoorbeeld als bijvangst opgemerkt tijdens nachtvlinderonderzoek. Voor de volledigheid wordt hier nog vermeld dat waarnemingen uit het Vlaamse deel van het Rivierpark Maasvallei niet zijn gebruikt omdat historische data niet beschikbaar waren. Wel is op Waarnemingen.be (geraadpleegd op 23 november 2021) gecontroleerd of er nog aanvullende soorten bekend zijn van bosrijke natuurgebieden als Hochter Bampd, Kerkeweerd en Vijverbreek, maar dat bleek niet het geval.

ECOLOGIE VAN BOKTORREN

De meeste soorten boktorren zijn afhankelijk van (dood) hout dat het voedsel van de larven vormt. Sommige soorten zijn hierin erg kieskeurig (monofaag) en voeden zich slechts met hout of schors van één enkele plantensoort. Het grootste deel van de soorten is echter minder kieskeurig en

FIGUUR 3

Proefproject Meers in 2003. Hier is goed te zien in de mate van bosontwikkeling tussen grindige en lemige bodems. Op vrij gegraven en door de rivier afgezet grind is nauwelijks bos opgekomen, terwijl de lemige en kleiige dekgronden in korte tijd zijn volgegroeid met jong wilgenbos en rivierruigte (PETERS & KURSTJENS, 2008).

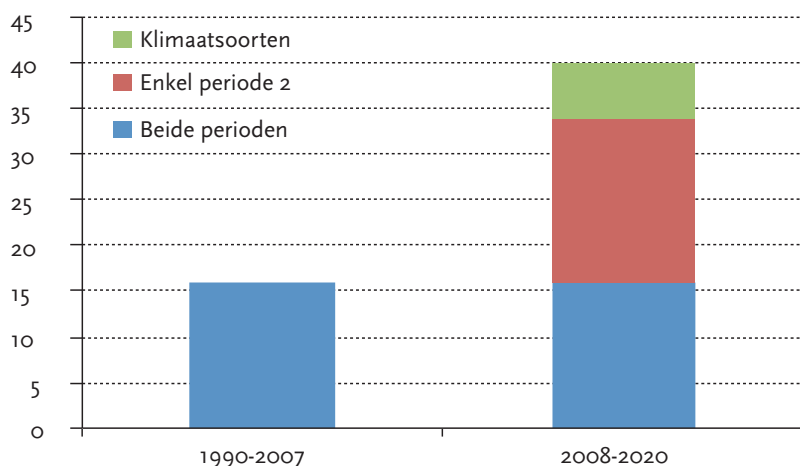
TABEL 1

Overzicht van alle soorten boktorren die in het Maasdal zijn aangetroffen in de periode 2008-2020. Nacht-actieve soorten zijn onderstreept en zijn door hun lage trefkans vrijwel zeker onderteld. Geel gemarkeerde soorten zijn vrijwel zeker afkomstig van waardbomen buiten het Maasdal.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal waarnemingen	Aantal ex.
Boerenwormkruidboktor	<i>Phytoecia nigricornis</i>	21	40
Dwarsvlek-wespenboktor	<i>Xylotrechus arvicola</i>	2	2
Eiken ruigsprietboktor	<i>Exocentrus adspersus</i>	2	2
Elzenboktor	<i>Poecilium alni</i>	1	1
Geelpoot smalboktor	<i>Alosterna tabacicolor</i>	4	11
Geringelde smalboktor	<i>Rutpela maculata</i>	39	72
Gestreepte distelboktor	<i>Agapanthia cardui</i>	4	4
Getailleerde boktor	<i>Stenopterus rufus</i>	26	29
Gevlekte smalboktor	<i>Leptura quadrifasciata</i>	32	39
Gewone bloesemboktor	<i>Grammoptera ruficornis</i>	46	133
Gewone borstelboktor	<i>Pogonocherus hispidus</i>	5	5
Gewone distelboktor	<i>Agapanthia villosoviridescens</i>	30	32
Gewone dwergboktor	<i>Tetrops praeustus</i>	6	7
Gewone smalboktor	<i>Strictoleptura rubra</i>	13	31
Grijze ribbelboktor	<i>Rhagium inquisitor</i>	1	1
Grijze schorsboktor	<i>Mesosa nebulosa</i>	2	2
Grijze wespenboktor	<i>Xylotrechus rusticus</i>	12	17
Groene kruidenboktor	<i>Phytoecia cylindrica</i>	1	1
<u>Grote populierenboktor</u>	<i>Saperda carcharias</i>	1	1
Grote wespenboktor	<i>Plagionotus arcuatus</i>	1	1
Ingekepte boktor	<i>Pseudovadonia livida</i>	73	208
Kleine nevelvlekboktor	<i>Leiopos femoratus</i>	6	6
<u>Kleine populierenboktor</u>	<i>Saperda populnea</i>	1	5
Kleine wespenboktor	<i>Clytus arietis</i>	32	40
Kleine zwarte smalboktor	<i>Stenurella nigra</i>	3	3
Korte smalboktor	<i>Pachytodes cerambyciformis</i>	16	34
<u>Ladderboktor</u>	<i>Saperda scalaris</i>	1	1
Loof-kortschildboktor	<i>Glaphyra umbellatarum</i>	1	1
Mierenboktor	<i>Anaglyptus mysticus</i>	2	2
Muskusboktor	<i>Aromia moschata</i>	40	45
Naald-kortschildboktor	<i>Molorchus minor</i>	2	3
Oogvlekboktor	<i>Oberea oculata</i>	3	3
Schijnnevelvlekboktor	<i>Leiopos linnei</i>	4	4
Slangenkruidboktor	<i>Opsilia coeruleascens</i>	3	7
Slanke smalboktor	<i>Strangalia attenuata</i>	2	2
Tweekleurige smalboktor	<i>Stenurella melanura</i>	38	67
<u>Veranderlijke boktor</u>	<i>Phymatodes testaceus</i>	8	112
<u>Vuurboktor</u>	<i>Pyrrhidium sanguineum</i>	9	9
Wortelboktor	<i>Spondylis buprestoides</i>	1	1
Zwarttip smalboktor	<i>Paracorymbia fulva</i>	67	89
Totaal		561	1073

FIGUUR 4

Soortenrijkdom onder boktorren in Zuidelijke Maasdal gedurende twee perioden vanaf 1990 tot en met 2020. Onder klimaatsoorten worden soorten verstaan die voordeel hebben van de klimaatopwarming.

kan zich in verschillende soorten bomen en struiken ontwikkelen, waarbij ze zich zowel met schors als met hout kunnen voeden. Hoewel de meeste soorten zich met dood hout voeden, zijn er ook soorten die zich juist in nog levende planten ontwikkelen. Omdat de houtvezels weinig voedzaam zijn, duurt de ontwikkeling van de larven meestal twee of meer jaren. Afhankelijk van de soort verpoppen de larven zich in het najaar of in het voorjaar. Bij soorten die in het najaar verpoppen, blijven de volledig ontwikkelde kevers inactief in het hout zitten totdat ze vanaf mei actief worden en zich een weg

naar buiten vreten. De verpopping kan in het hout, in de schors of tussen de schors en het hout plaats vinden. Enkele soorten verpoppen in de bodem, waar ze een zogeheten poppenwieg maken van houtspaanders en uitwerpselen (BÍLÝ & MEHL, 1989; EHNSTRÖM & HOLMER, 2007; KLAUSNITZER *et al.*, 2016a).

Tot het moment dat de kevers het hout verlaten is het leven van boktorren grotendeels aan het zicht onttrokken. Nadat ze actief worden en het hout verlaten, leven ze in de regel nog enkele weken. Diverse soorten hebben voor de verpopping dusdanig grote vetreserves aangelegd dat ze als kever helemaal geen voedsel meer tot zich nemen. Van een groot aantal soorten uit de subfamilies *Lepturinae* en *Cerambycinae* voeden de imago's zich met nectar en in mindere mate met stuifmeel van bloemen.

Bloemen van bijvoorbeeld braam (*Rubus spec.*), meidoorn, Dolle kervel (*Chaerophyllum temulum*), Gewone berenklauw (*Heracleum sphondylium*) en Duizendblad (*Achillea millefolium*) worden door veel soorten boktorren bezocht. Een kleine groep, met name soorten uit de subfamilie *Lamiinae*, voedt zich als kever met schors, blad en/of bloemen van bomen en struiken. Zo eten Kleine populierenboktorren (*Saperda populnea*) bladeren en bladstelen van populieren en Ladderboktorren (*Saperda scalaris*) bladeren van berken, eiken en wilgen.

Sommige soorten hebben enkel kruidachtige waardplanten. Dit betreft meestal plantensoorten met sterk verhoude stengels. De larven van de Ingekepte smalboktor (*Pseudovadonia livida*) ontwikkelen zich in de bodem, waar ze zich voeden met afstervende en dode graswortels en schimmeldraden. Ze zijn dus helemaal niet gebonden aan bepaalde waardplanten (BÍLÝ & MEHL, 1989; EHNSTRÖM & HOLMER, 2007; KLAUSNITZER *et al.*, 2016a).

Tijdens piekafvoeren van de Maas kunnen grote hoeveelheden plantaardig materiaal (afgestorven stengels van kruiden, dode takken van bomen en struiken en soms hele ontwortelde bomen) met het rivierwater in stroomafwaartse richting worden vervoerd. Omdat de meeste boktorsoorten één of meerdere keren als larve, pop of verpopt imago in hout of plantenstengels overwinteren, kunnen ze op deze manier in het Maasdal verspreid worden. Omdat hout en plantenstengels drijven, is het aannemelijk dat de hierin aanwezige dieren kunnen overleven en uiteindelijk stroomafwaarts aanspoelen. Het is goed mogelijk dat op deze

manier is bijgedragen aan de verspreiding in, en kolonisatie van het Maasdal door nieuwkomers zoals Gestreepte distelboktor (*Agapanthia cardui*) en Boerenwormkruidboktor (*Phytoecia nigricornis*). In hoeverre dit met boktorren gebeurt, is overigens niet bekend. Het is wel van andere diergroepen, zoals sprinkhanen, bekend dat de verspreiding in het rivierengebied op deze manier plaats vindt. Een voorbeeld is de Bramensprinkhaan (*Pholidoptera griseoaptera* (KLEUKERS *et al.*, 1997) en het lijkt voor de hand te liggen dat dit ook bij boktorsoorten kan gebeuren.

SOORTENRIJKDOM: DOOD OOIBOS LEEFT

In het Zuidelijke Maasdal zijn gedurende de laatste periode in totaal 40 soorten waargenomen [tabel 1], maar bij zeven soorten is er sprake van

▲▲ FIGUUR 5
Klimaatprofiteur
Grijze wespenboktor
(*Xylotrechus rusticus*)
op door Bevers (*Castor
fiber*) omgeknaagde
Schietwilg (*Salix alba*) op
Koningssteen op 3 mei
2020 (foto: R. Geraeds).

▲ FIGUUR 6
Beeld van de habitat van
de Grijze wespenboktor
(*Xylotrechus rusticus*) op
Koningssteen, januari
2020 (foto: G. Kurstjens).

FIGUUR 7
Boerenworm-
kruidboktor (*Phytoecia
nigricornis*) op blad
van Late guldenroede
(*Solidago gigantea*). De
in stengels aanwezige
larven en verpopte
imago's van deze
soort zijn mogelijk via
hoogwater langs de
Maas verspreid (foto:
G. Kurstjens).

randeffecten. Hiermee wordt bedoeld dat het om soorten gaat die meer zijn gebonden aan bossen op de hogere zandgronden of aan hellingbossen in het heuvelland. Van deze soorten zijn vaak maar één of enkele waarnemingen bekend. Met de resterende 33 soorten is ongeveer een derde van het totale aantal soorten boktorren dat uit Nederland bekend is (circa 94 soorten) waargenomen. Veel soorten zijn gespecialiseerd in overwegend exotische naaldbomen, die vooral op de hogere gronden zijn aangeplant, en komen daarom van nature dus niet voor langs de rivier.

Vóór 1990 zijn in totaal circa 36 soorten bekend, maar het is zeker dat veel van die soorten buiten het Maasdal zijn verzameld; naar schatting zeker de helft. In deze periode is ook de zeldzame Komma-wespenboktor (*Chlorophorus varius*) meegeteld, die op 29 juli 1989 op een ruderaal terrein langs de Maas bij Maastricht is gezien op Gewone berenklaauw (TEUNISSEN, 1998). Nadien is deze dwaalgast/importsoort niet meer gemeld. Uit de tweede periode zijn 16 soorten bekend, tegenover 40 uit de meest recente periode [figuur 4].

De meest soortenrijke gebieden zijn het Meggelveld bij Wessem (19 soorten vanaf 1990) en Koningssteen bij Thorn (18 soorten vanaf 1990). Vermeldenswaard is verder dat na 2020 nog enkele nieuwe soorten in deze gebieden zijn aangetroffen, de Dwarsvlek-wespenboktor (*Xylotrechus arvicola*) in 2021 in zowel het Meggelveld als Koningssteen, en de Eiken-wespenboktor (*Xylotrechus antilope*) en Loof-kortschildboktor (*Glaphyra umbellatarum*) in 2022 in Koningssteen.

De vier meest algemene soorten in het Maasdal (40 of meer waarnemingen) zijn respectievelijk Ingekepte boktor, Zwarttip-smalboktor (*Paracorymbia fulva*), Gewone bloesemboktor (*Grammoptera ruficornis*) en Muskusboktor (*Aromia moschata*). Samen vormen ze 40% van het waarnemingenbestand.

KENMERKENDE SOORTEN VAN HET RIVIERENGEBIED

Ooibos

Zes soorten uit het Maasdal zijn sterk gebonden aan wilgen uit het zachthoutooibos: Muskusboktor, Gevlekte smalboktor (*Leptura quadrifasciata*), Getailleerde boktor (*Stenopterus rufus*), Grijsze wespenboktor (*Xylotrechus rusticus*), Oogvlekboktor (*Obeera oculata*) en Ladderboktor. De eerste drie soorten zijn algemeen, de laatste twee worden maar weinig gemeld. Bij de Ladderboktor heeft dat ongetwijfeld ook te maken met zijn nachtelijke leefwijze. Oogvlekboktor verkiest jonge twijgen, vooral van Boswilg (*Salix caprea*) en Katwilg (*Salix viminalis*), terwijl Ladderboktor een voorkeur heeft voor de langs de Maas zeldzame Kraakwilg (*Salix fragilis*)

(TEUNISSEN, 2009). De soort is eenmaal gemeld van de Donderberg bij Rijkell, waar onderlangs de dode Maasarm enkele Kraakwilgen voorkomen. De Grijsze wespenboktor is een klimaatprofiteur die voor het eerst in 2012 in Nederland uit Limburg is gemeld. Langs de Maas stamt de eerste waarneming uit de Stadsweide op 10 juni 2015 [figuur 5 & 6]. Opvallend is het ontbreken van waarnemingen van de Slanke schouderboktor (*Stenocorus meridianus*) langs de Maas, omdat deze in de Gelderse Poort juist met enige regelmaat uit (zachthout)ooibos wordt gemeld (KURSTJENS, 2020). Mogelijk koloniseert de soort het gebied vanuit populaties die bekend zijn van De Doort bij Echt en het IJzerbos bij Susteren. Op deze plek kan ook de Kleine populierenboktor vermeld worden. Deze weinig waargenomen nacht-actieve soort is gemeld van (cultuur-)populieren en abelen in de Asseltse plassen en het Meggelveld. De soort schijnt ook wel op Boswilg te leven en op de inheemse Zwarte populier (ELLIS, 2021).

Karakteristieke soorten van goed ontwikkeld hardhoutooibos zijn nog maar beperkt aanwezig langs de Limburgse Maas. In Koningssteen, waar veel Zomereiken groeien, is de bijzondere Grote wespenboktor (*Plagionotus arcuatus*) gemeld. Ook Dwarsvlek-wespenbok, Elzenboktor (*Poecilium alni*), Vuurboktor (*Pyrrhidium sanguineum*), Mierenboktor (*Anaglyptus mysticus*), Slanke smalboktor (*Strangalia attenuata*) en Kleine zwarte smalboktor (*Stenurella nigra*) zijn gebonden aan struiken en bomen uit dit bostype.

Bloemrijke graslanden

Ongeveer 10% van de larven van de Nederlandse soorten boktorren leeft in de bodem of in kruiden of grassen. Een voorbeeld is de algemeen verspreide Gewone distelboktor waarvan de larven opgroeien in Grote brandnetel (*Urtica dioica*) of distels. Maar er zijn meer 'kruidenboktorren' zoals de Ingekepte smal-

boktor, Groene kruidenboktor (*Phytoecia cylindrica*), Boerenwormkruidboktor en Slangenkruidboktor (*Opsilia coeruleascens*). Onder deze kruidenboktorren zijn er geen soorten die karakteristiek zijn voor het Maasdal, maar er is wel een aantal klimaat-profiteurs die de rivier waarschijnlijk als kolonisatieroute benutten.

Klimaatprofiteurs

Er is onder de boktorren een opvallende uitbreiding met nieuwe, zuidelijke soorten te zien. Dit heeft er mee te maken dat veel vertegenwoordigers uit deze soortgroep warmte-minnend zijn. Het Maasdal vormt daarbij voor sommige soorten een ecologische toegangsweg. Het gaat om vijf soorten (in volgorde van kolonisatie): de Boerenwormkruidboktor (vanaf 2011) [figuur 7], Grijsze wespenboktor (vanaf 2015), Gestreepte distelboktor (vanaf 2015) (ZEEGERS & GOUDSMITS, 2017) en Slangenkruidboktor (vanaf 2017). Mogelijk geldt dit ook voor de Kleine nevelvlekboktor (*Leipopus femoratus*), die vanaf 2020 in het Maasdal is gevonden. Deze soort breidt zich in Europa in noordwestelijke richting uit, maar het is niet duidelijk in hoeverre dit onder invloed is van klimaatverandering (TEUNISSEN & JANSEN, 2009; TROUKENS *et al.*, 2017).

Langs de Maas kunnen larven worden verspreid tijdens hoogwater wanneer veel stengels en takken worden meegespoeld en afgezet op vloedmerken. Mogelijk is zo de Boerenwormkruidboktor in Limburg terecht gekomen. De larven van deze soort leven in stengels van kruiden als Bijvoet (*Artemisia vulgaris*), Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*) en Late guldenroede (*Solidago gigantea*), soorten die algemeen voorkomen in ruigten langs de Maas. De eerste vondst voor Nederland is gedaan op de Stalberg langs de Maas in Noord-Limburg in 2010 (bron: Waarneming.nl, geraadpleegd op 23 november 2021). Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor de Gestreepte distelboktor en de Slangenkruidboktor waarvan de larven vooral in de stengels van respectievelijk verschillende soorten distels (Asteraceae) en ruwbladigen (Boraginaceae) leven die in het Maasdal voorkomen.

Elders in het stroomgebied van de Maas wordt melding gemaakt van de opmars van de Grijsze wespenboktor: in 2008 voor het eerst in Luxemburg (THOMA, 2009). In België voor het eerst in 2005 in de Viroinvalei en in het Vlaamse deel van het Maasdal in het Vijverbroek in 2018. In het Limburgse Maasdal stamt de eerste vondst uit 2015 uit de Stadsweide bij Roermond. Vooral in 2020 zijn er veel individuen gemeld, onder meer van Koningssteen zes exemplaren lopend en copulerend op stammen van door Bevers omgeknaagde grote Schietwilgen (*Salix alba*).

TRENDS

De meest opvallende trend is de geconstateerde toename in soortenrijkdom tussen de laatste twee onderzoeksperiodes. De verklaring hiervoor is drieledig. Allereerst door uitbreiding van het areaal natuur en ooibos. Verder is er tegenwoordig meer aandacht voor deze soortgroep en deels ook beter en gericht onderzoek (onder andere dankzij een betere determinatiegids, vangsten met klopscherm en bijvangsten met lichtvallen). Tot slot speelt klimaatopwarming een rol bij een deel van de waargenomen toename van soorten.

Bij de grote en opvallende Muskusboktor, een aan wilgen gebonden soort, is geanalyseerd of er sprake is van een trend tussen 1990 en 2020. Het is een soort waarvan het aannemelijk is dat die door veel mensen genoteerd wordt en dat er in tegenstelling tot kleine, onopvallende soorten, minder sprake is van een verschil in waarnemersintensiteit tussen de beide onderscheiden onderzoeksperiodes. Er is een toename zichtbaar zowel in het aantal waarnemingen als in het aantal locaties [figuur 2]. Omdat de larven van deze soort zich gedurende minimaal drie jaar vooral ontwikkelen in kwijnende bomen is deze trend te verklaren door het ouder worden, en daarmee deels aftakelen, van het zachthoutooibos. De maximale leeftijd van Schietwilgen ligt rond een eeuw, maar veel bomen halen dat niet. Nu de meeste ooibossen minimaal 25 jaar oud zijn, blijken ze steeds geschikter te worden voor deze soort. De grootste aantallen worden gemeld nabij de oudste ooibossen zoals Koningssteen en Peupelensteen op de Lus van Linne. In dit laatste gebied werden op 7 juli 2020 maar liefst acht imago's gezien. Saillant detail was het feit dat de meeste hiervan op de bloemen van de exoot Reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*) zaten [figuur 8]. Ze eten hier nectar en/of stuifmeel van.

FIGUUR 8

Muskusboktorren (*Aromia moschata*) op Reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*) rondom oud zachthoutooibos in de Lus van Linne (foto: G. Kurstjens).

FIGUUR 9
De Kleine heldenbok (*Cerambyx scopolii*) mag op termijn verwacht worden in het hardhoutooibos langs de Maas (foto: R. Geraeds).

VERDWENEN SOORTEN

Door het beperkte databestand uit de periode vóór 1990 is onduidelijk in hoeverre de afgelopen eeuw soorten zijn verdwenen uit het Maasdal. Van slechts één soort wordt vermoed dat die momenteel niet meer in het Maasdal voorkomt. Het betreft de beperkt vliegende Weverboktor (*Lamia textor*) waarvan de larven op wortels en de onderste stammen van wilgen leven. Uit het studiegebied zijn twee historische waarnemingen bekend uit de omgeving van Bunde, de laatste uit 1903. Deze overwegend lopende soort heeft veel te lijden van het toegenomen verkeer waardoor kevers worden plat gereden (ZEEGERS & HEIJERMAN, 2008). De soort staat zowel in Nederland als in de ons omringende landen te boek als zeldzaam en achteruitgaand (NIEHUIS, 2001). Elders in de provincie Limburg zijn er nog wel populaties in het Kempen~Broek (De Luysen/ Wijffelterbroek), het IJzerbos en in de beide Peelgebieden. Het is de vraag of de soort zich vanuit de deze brongebieden weer in het Maasdal kan vestigen. Hoewel de soort dus vooral loopt, heeft de Weverbok vleugels en zou dus ook de ogenschijnlijk geschikte gebieden in het Maasdal kunnen koloniseren.

TE VERWACHTEN SOORTEN

Met het ouder worden van het hardhoutooibos langs de Maas kunnen in de toekomst nieuwe soorten worden verwacht. De polyfage Kleine heldenbok (*Cerambyx scopolii*) [figuur 9] is een goede kanshebber en kenmerkend voor rivierdalen. De larven leven in boom- en struiksoorten als eik (*Quercus spec.*), Zoete kers (*Prunus avium*), Walnoot (*Juglans regia*) en Sleedoorn (*Prunus spinosa*). De dag-actieve imago's worden veel op witbloeiende schermblomen gezien. De dichtstbijzijnde

populaties komen voor in het dal van de Moezel en de Rijn ten zuiden van Bonn (NIEHUIS, 2001). In het Waalse deel van het Maasdal is de soort op diverse locaties en soms in groot aantal waargenomen tot net onder Luik (Waarnemingen.be, geraadpleegd 23 november 2021). Mogelijk heeft de soort zich al in het Bunderbos en/of op de Sint-Pietersberg gevestigd getuige de waarnemingen op 10 juni 2006 respectievelijk op 25 mei 2015 aldaar.

De monofage Essendwergboktor (*Tetrops starkii*) leeft zoals de naam suggereert op Gewone es. Gericht onderzoek kan de aanwezigheid van deze soort in het Zuidelijke Maasdal bevestigen. In de hellingbossen rondom Maastricht (Bunderbos, Sint-Pietersberg, Savelsbos) is de soort al aangetroffen. In het Noordelijke Maasdal

is de soort ook al aanwezig bij de Stalberg.

De mogelijke vestiging van de Slanke schouderboktor is hierboven al besproken.

Een andere kanshebber is de overwegend nachtactieve Rode soldaatboktor (*Obrium cantharinum*) waarvan de larven in populieren (*Populus spec.*) en wilgen opgroeien. Gericht onderzoek met een lichtval in gebieden als Koningsteen of Meggenveld kan het voorkomen van deze soort mogelijk aantonen. In de nabijgelegen Roerstreek is in ieder geval een populatie aanwezig (GERAEDS, 2018; 2019).

Tenslotte kan de Zuidelijke halmboktor (*Calamobius filum*) nog worden vermeld. De larven van deze soort ontwikkelen zich in diverse grassoorten waaronder Glanshaver (*Arrhenatherum elatius*) en Kropaar (*Dactylis glomerata*) (KLAUSNITZER *et al.*, 2016b), soorten die algemeen in het Maasdal voorkomen. Elders in Limburg zijn vanaf 2015 de eerste meldingen gedaan. Langs de Rijn heeft de soort zich in korte tijd (een decennium) vanuit het zuidelijke Rijnland uitgebreid richting de Niederrhein (KÖHLER, 2008) en vanaf 2011 in Nederland (Blauwe Kamer, Gelderse Poort).

CONCLUSIES: GRAADMETER VOOR NATUURLIJKE PROCESSEN IN OOIBOS

In dit artikel is een overzicht gegeven van de soortenrijkdom van boktorren in het Zuidelijke Maasdal. Dertig jaar natuurontwikkeling en ecologisch onderzoek heeft erin geresulteerd dat er momenteel 40 soorten voorkomen, waaronder ruim tien karakteristieke soorten voor het rivierengebied. De variatie aan soorten is de afgelopen jaren gegroeid doordat het areaal ooibos groter, ouder en gevarieerder is geworden, omdat er gericht onderzoek is gedaan en omdat nieuwe zuidelijke soorten hun areaal noordwaarts hebben uitgebreid door de klimaatverandering. Naar verwachting zullen zich de komende jaren nog wel

enkele nieuwkomers aandienen, mede door de geleidelijke uitbreiding van hardhoutoibos.

Wij hopen met dit artikel ook te bereiken dat meer natuuronderzoekers deze soortgroep aandacht gaan geven. Zeker nachtelijk onderzoek in de oobossen van het Maasdal, bijvoorbeeld in combinatie met nachtvlindermonitoring, kan nog veel geheimen over het voorkomen van vertegenwoordigers van de boktorren onthullen.

DANKWOORD

Speciale dank gaat uit naar Ed Colijn en Dré Teunissen (EIS Kenniscentrum Insecten) voor het beschikbaar stellen van het databestand van het atlasproject Nederlandse boktorren.

Summary

LONGHORN BEETLES IN THE SOUTHERN MEUSE VALLEY

Indicator of the quality of riparian forest

This article provides an overview of the species richness of longhorn beetles in the southern Meuse Valley. Thirty years of habitat development and ecological research has shown that there are currently 40 species, including more than ten species that are characteristic of the floodplain area. The variety of species has increased in recent years, since the area of riparian forest has become larger, more mature and more varied. In addition, more focused research has been done and new southern species have expanded their ranges due to climate change. It is expected that some more newcomers will turn up in the coming years, partly due to the gradual expansion of hardwood riparian forest. In view of their ecology, this group can serve as an indicator of the quality of the riparian forest.

Literatuur

- BILÝ, S. & O. MEHL, 1989. Longhorn beetles (Coleoptera, Cerambycidae) of Fennoscandia and Denmark. *Fauna Entomologica Scandinavica* 22. Brill / Scandinavian Science Press Ltd, Leiden / New York / Copenhagen / Keulen.
- BROECK, A. VANDEN, K. COX, S. NEYRINCK, N. DE REGGE & A. VAN BRAECKEL, 2020. Herstel van zachthoutoibos met de Europese zwarte populier langs de Gemeenschappelijke Maas. Evaluatie van een herintroductieproject. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2020 (33). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- ELLIS, W. N., 2021. "*Saperda populnea* (Linnaeus, 1758)". Plant parasites of Europe. Geraadpleegd 23 november 2021. <https://bladmineerders.nl>.
- EHNSTRÖM, B. & M. HOLMER, 2007. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Stalbaggar: Långhorningar. Coleoptera: Cerambycidae. ArtDatabanken, Sveriges Lantbruksuniversitet, Uppsala.
- GERAEDS, R.P.G., 2018. De Rode soldaatboktor *Obrium cantharinum* in Limburg (Coleoptera: Cerambycidae). *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 50: 29-34.
- GERAEDS, R.P.G., 2019. Waarnemingen van de Rode soldaatboktor in Posterholt. *Natuurhistorisch Maandblad* 108(1): 11-15.
- KLAUSNITZER, B., U. KLAUSNITZER, E. WACHMANN & Z. HROMADKO, 2016a. Die Bockkäfer Mitteleuropas. Band 1. Die Neue Brehm-Bücherei, Magdeburg.
- KLAUSNITZER, B., U. KLAUSNITZER, E. WACHMANN & Z. HROMADKO, 2016b. Die Bockkäfer Mitteleuropas. Band 2. Die Neue Brehm-Bücherei, Magdeburg.
- KLEUKERS, R.M.J.C., E.J. VAN NIEUKERKEN, B. ODÉ, L.P.M. WILLEMSE & W.K.R.E. VAN WINGERDEN, 1997. De sprinkhanen en krekels van Nederland (Orthoptera). *Nederlandse Fauna* 1. Nationaal Natuurhistorisch Museum, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.
- KÖHLER, F., 2008. Anmerkungen zu den Erstnachweisen von *Anoplophora glabripennis* und *Anoplophora chinensis* im Rheinland (Col. Cerambycidae). *Mitteilungen der Arbeitsgemeinschaft Rheinischer Koleopterologen* 18(1-4): 27-32.
- KURSTJENS, G., 2020. Boktorren in de Gelderse Poort. Dood hout leeft! Meerjarenoverzicht 2017-2019. Stichting Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort, Millingen aan de Rijn.
- KURSTJENS, G. & K. VAN LOOY, 2020. De ecologische resultaten van 30 jaar natuurontwikkeling langs de Grensmaas, de levensader van het RivierPark Maasvallei. Maas in Beeld, Beek-Ubbergen.
- NEUMANN, C. & U. BENSE, 2000. Holzkäfer. In: Vom Wildstrom zur Trockenaue: Natur und Geschichte der Flusslandschaft am südlichen Oberrhein. Landesanstalt für Umweltschutz Baden-Württemberg (LfU), Karlsruhe.
- NIEHUIS, M., 2001. Die Bockkäfer in Rheinland-Pfalz und im Saarland. Gesellschaft für Naturschutz und Ornithologie Rheinland-Pfalz e.V., Mainz.
- PETERS, B. & G. KURSTJENS, 2008. Maas in Beeld. Succesfactoren voor een natuurlijke rivier. Projectgroep Maas in Beeld. Bureau Drift/Kurstjens ecologisch adviesbureau, Berg en Dal/Beek-Ubbergen.
- TEUNISSEN, A.P.J.A., 1998. Nieuwe en zeldzame boktorren voor de Nederlandse fauna (Coleoptera: Cerambycidae). *Entomologische Berichten* 58(1): 11-14.
- TEUNISSEN, A.P.J.A., 2009. Verspreidingsatlas Nederlandse boktorren (Cerambycidae). EIS-Nederland, Leiden.
- TEUNISSEN, A.P.J.A. & R.P. JANSEN, 2009. Noordwestelijke areaaluitbreiding van de kleine nevelvlekboktor *Leiopus femoratus* (Coleoptera: Cerambycidae). *Entomologische Berichten* 69(1): 13-15.
- THOMA, J., 2009. *Xylotrechus rusticus* (Linnaeus, 1758), longicorne nouveau pour la faune du Luxembourg (Insecta, Coleoptera, Cerambycidae). *Bulletin de la Société des naturalistes luxembourgeois* 110: 153-154.
- TROUKENS, W., A. DRUMONT, H. RAEMDONCK, C. DEKUIJPER & LOIC DAHAN, 2017. Nieuwe en interessante vondsten van boktorren (Coleoptera: Cerambycidae) in de omgeving van Brussel. *Phegea* 45(1): 13-18.
- ZEEGERS, T. & T. HEIJERMAN, 2008. De Nederlandse boktorren (Cerambycidae). *Entomologische tabellen* 2. Nederlandse Entomologische Vereniging, Museum Naturalis en EIS-Nederland, Leiden.
- ZEEGERS, T. & K. GOUDSMITS, 2017. De gestreepte distelboktor *Agapanthia cardui* nieuw voor Nederland (Coleoptera: Cerambycidae). *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 48: 15-18.

**NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP** in LIMBURG

Colofon

DAGELIJKS BESTUUR

Frank Oelmeijer (voorzitter), Math de Ponti (vice-voorzitter), Susanne Hanssen (secretaris), Alfred Paarlberg (penningmeester), Ben Mattheij & Frank Assendelff.

ALGEMEEN BESTUUR

Wilfred Alblas, Toon van Baal, Jan-Joost Bakhuizen, Wouter Jansen, Stef Keulen, Pieter Puts, Aidan Williams & Linda Wortel.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp, Ellen Zwart & Martine Lemmens.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 38,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 120,00.
Okjen Weinreich (leden@nhgl.nl).
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 5,-; leden € 4,50 (incl. porto), themanummers € 8,-.
IBAN: NL31INGB0000429851, BIC: INGBNL2A.

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor & Marc Poeth (redactie-assistent) (redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op www.nhgl.nl.

LAY-OUT & OPMAAK Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht (mvandemanakker@xs4.all.nl).

EDITING SUMMARIES Jan Klerkx, Maastricht.

DRUK Grafagroep Zuid, Swalmen.

Copyright. Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg

KRINGEN

KRING HEERLEN

Olaf Op den Kamp (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Bert Op den Camp (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

KRING VENLO

Peter Eenshuistra (kringvenlo@nhgl.nl).

KRING VENRAY

Patrick Palmen (kringvenray@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

FOTOSTUDIEGROEP

Bert Morelissen (fotostudiegroep@nhgl.nl).

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Pieter Puts (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOLENSTUDIEGROEP

Marc Houben (paddenstolenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENWERKGROEP WEERT

Jacques Verspagen (plantenwerkgroepweert@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum (sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolcamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDSE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Victor van Schaik (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Martine Lemmens (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRUIK

Wouter Jansen (werkgroepdriestruik@nhgl.nl).

WERKGROEP PLANTENSOCIOLOGIE

Johan den Boer (plantensociologie@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Aegidia van Grinsven (zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten (snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAIK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg, Postbus 2235, 6201 HA Maastricht (vanschaikstichting@nhgl.nl).

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van waarnemingen van het NHGL (natuurbank@nhgl.nl).

